

این اثر یکی از موضوعات مطرح

فکرین تاریخ انقلاب اسلامی است

که در مرکز استاد انقلاب اسلامی

قرار گرفته و کلیه حقوق آن برای

مؤلف محفوظ می باشد

نقش کارگران در پیروزی

انقلاب اسلامی ایران

www.ketab.ir

عیوضی، محمدرحیم، ۱۳۳۹
نقش کارگران در پیروزی انقلاب اسلامی ایران / تألیف: محمدرحیم عیوضی،
ملیحه رمضانی.
تهران: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ۱۳۹۵.
۲۶۸ ص: مصور.
مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی؛ ۹۸۳.
تاریخ انقلاب ۷۳.
۹-۷۸۱-۴۱۹-۹۶۴-۹۷۸: ۱۲۰۰۰۰ ریال

فیفا.
کارگران -- ایران -- فعالیت های سیاسی.
کارگران -- ایران -- وضع اجتماعی
جنبش های کارگری -- ایران -- فعالیت های سیاسی
کارگران -- ایران -- تاریخ
ایران -- تاریخ -- انقلاب اسلامی، ۱۳۵۷، کارگران
رمضانی، ملیحه، ۱۳۶۵ -
مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

HD ۸۶۷۰/۲/ع۹۷ ۱۳۹۴

۳۲۲/۲۰۹۵۵

۴۰۳۲۳۰۱

سرشناسه :
عنوان و نام پدیدآور:

مشخصات نشر:
مشخصات ظاهری:
فروست:

شابک:
وضعیت فهرست نویسی:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

موضوع:

شناسه افزوده:

شناسه افزوده:

رده بندی کنگره:

رده بندی دیویی:

شماره کتابشناسی ملی:

مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات

عنوان: نقش کارگران در پیروزی انقلاب اسلامی ایران

تألیف: دکتر محمدرحیم عبوضی و علی محمد رمضان

نوبت چاپ: اول، بهار ۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

حروف چینی و لیتوگرافی: مؤسسه فرهنگی هنری و انتشارات مرکز اسناد انقلاب اسلامی

چاپ و صحافی: چاپخانه مرکز اسناد انقلاب اسلامی

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۹-۷۸۱-۹

ISBN 978-964-419-781-9

کلیه حقوق این اثر برای ناشر محفوظ است.

نشانی: تهران، خیابان شریعتی، نرسیده به میدان قدس، روبه‌روی پمپ بنزین اسدی، پلاک ۱۹۵۴،

مرکز اسناد انقلاب اسلامی. صندوق پستی ۱۹۳۹۵/۳۸۹۶ تلفن: ۲۲۲۱۱۱۹۴ تلفکس: ۲۲۲۱۱۱۷۴

www.irdc.ir

فهرست مطالب

۱۱	مقدمه
۱۳	پیشگفتار
	بخش اول:
۱۹	 کلیات نظری و تاریخی
۲۳	 فصل اول: مروری بر نظریه‌های جامعه‌شناسی سیاسی کارگری
۲۳	 مارکسیسم
۲۴	 مارکسیسم کلاسیک
۲۵	 مارکسیسم جدید (نئومارکسیسم ها)
۲۶	 مارکسیسم ارتدوکس
۲۸	 مارکسیسم انقلابی
۲۹	 مارکسیسم فلسفی
۳۱	 مارکسیسم انتقادی
۳۳	 مارکسیسم ساختارگرا
۳۵	 لیبرالیسم
۳۸	 انواع لیبرالیسم
۳۸	 لیبرالیسم کلاسیک
۴۱	 لیبرالیسم چپ (سوسیال دموکراسی)
۴۲	 نئولیبرالیسم
۴۳	 اسلام
۴۷	 فصل دوم: ویژگی‌های جامعه‌شناختی کارگران در ایران

فصل سوم: مروری تاریخی به فرایند شکل‌گیری جنبش کارگری در

ایران..... ۵۳

فرایند شکل‌گیری جنبش کارگری در ایران..... ۶۰

بخش دوم:

وضعیت اجتماعی کارگران ایرانی در عصر پهلوی دوم..... ۶۹

فصل اول: عصر پهلوی و مناسبات دولت و طبقه کارگر..... ۷۳

۱- شهریور ۱۳۲۰ تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲..... ۷۳

۲- کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا سال ۱۳۴۲..... ۸۶

۳- سال ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۶..... ۹۴

۴- از سال ۱۳۵۶ تا پیروزی انقلاب اسلامی ایران..... ۹۸

فصل دوم: تأثیر مدام شاه محمدرضاشاه بر وضعیت سیاسی - فرهنگی - اقتصادی

کارگران..... ۱۰۱

بخش سوم:

انقلاب اسلامی ایران و نقش مؤثر کارگران در آن..... ۱۲۱

فصل اول: عوامل مؤثر در تقویت انگیزه‌ها، احساسات و اقدامات کارگران ایران..... ۱۲۵

۱- ملی‌گرایی..... ۱۲۹

۲- تخریب عقاید و تضعیف ایمان مردم..... ۱۳۰

۳- وابستگی و غریزدگی..... ۱۳۱

فصل دوم: بازتاب اندیشه‌های امام‌خمينی (ره) بر هدايت جنبش‌های

کارگری..... ۱۳۳

فصل سوم: اوضاع سیاسی - اجتماعی و اقتصادی کارگران و تأثیر آن بر خودآگاهی

انقلابی..... ۱۴۳

۱- ساختار استبدادی حکومت پهلوی..... ۱۴۴

۲- عدم مشارکت سیاسی..... ۱۴۷

۳- شرایط نامناسب اقتصادی و اجتماعی کارگران.....	۱۵۱
۴- اقدامات فرهنگی رژیم تحت عنوان مدرنیزاسیون.....	۱۵۶
فصل چهارم: موضع‌شناسی کارگران در حوزه‌ی عملیاتی؛ حضور در فرایند انقلاب اسلامی.....	۱۶۱
فصل پنجم: تأثیر حضور کارگران در پیروزی انقلاب اسلامی.....	۱۸۳
گفتار اول: تأثیرات سیاسی حضور کارگران.....	۱۸۴
گفتار دوم: تأثیرات اقتصادی حضور کارگران.....	۱۹۷
وسایل و ترویج مقبولیت و مشروعیت.....	۲۰۵
نتیجه‌گیری.....	۲۰۹
اسناد.....	۲۱۳
کتابنامه.....	۲۴۱
نمایه.....	۲۵۱

مقدمه

جامعه‌شناسی سیاسی ایران عرصه‌ی مطالعات مربوط به شناخت جایگاه مؤثر و بوم‌شناختی نیروهای اجتماعی است. یکی از راه‌های شناخت انقلاب اسلامی، درک جامع نیروهای اجتماعی است. باکانون نظرات و دیدگاه‌های گوناگونی درباره‌ی علت پیروزی انقلاب اسلامی ایران و عوامل و نیروهای مؤثر در پیروزی مطرح شده است، درحالی‌که یکی از جنبه‌هایی که انقلاب اسلامی کمتر از آن زاه مورد بررسی قرار گرفته است، بررسی رابطه‌ی بین دو متغیر ساخت قدرت سیاسی و نیروها و طبقات اجتماعی موجود در جامعه است. می‌توان نوعی رابطه‌ی مستقیم بین سیاست‌هایی که توسط ساخت سیاسی جامعه اعمال می‌شود و عکس‌العمل و مواضع نیروها و طبقات مختلف جامعه را قبال آن قائل شد.

در تحلیل‌های مختلف از انقلاب اسلامی ایران، نقش گروه‌ها و جریان‌های گوناگون پرداخته شده و هرکدام از این تحلیل‌ها براساس رهیافت نظری خاصی صورت می‌گیرد. اگرچه، با توجه به وضعیت اجتماعی و سیاسی و اقتصادی قبل از انقلاب اسلامی، کارگران از جمعیت نسبتاً قابل توجهی برخوردار بوده‌اند و تأثیر زیادی بر تحولات سیاسی و اجتماعی ایران معاصر داشته‌اند، با این حال، از جایگاه و نقش کارگران تحلیل‌های مبسوطی بر رویکردهای فرهنگی - اعتقادی کمتر صورت گرفته است. نقش آنها یا در سایه‌ی دیگر قشرهای اجتماعی دیده شده و یا با تحلیل‌های وارداتی از جمله مارکسیستی، واقعیت حضور و ایفای نقش آنها مخدوش نشان داده شده است.

در انقلاب اسلامی ایران کارگران با اعتقاد و ایمان خویش و با پیروی از هدایت‌ها و راهنمایی‌های امام خمینی، همپای دیگر اقشار جامعه از طریق سازوکارهای مخصوصی مانند

راه‌پیمایی، اعتصاب و غیره در همراهی با انقلابیون بسیار مؤثر واقع شدند. این پژوهش با تعیین جایگاه واقعی مشارکت جریان کارگری در پیروزی انقلاب اسلامی، در پی تحلیلی جامع از نقش کارگران در انقلاب اسلامی ایران است. با این نگاه کارگران به عنوان بخشی از ملت ایران با الهام از اندیشه‌های امام خمینی علاوه بر خواسته‌های صنفی خود با رویکرد مبارزه با طاغوت، در جریان انقلاب اسلامی وارد شده و ظرفیت‌های انقلابی خود را بروز داده‌اند. امید است این اثر آغازی برای تمرکز بر سایر موضوعاتی باشد که به شناخت هرچه بیشتر از انقلاب اسلامی ایران منجر شود.

در بیان ضمن تشکر از نویسندگان محترم، از زحمات ناظران علمی اثر، آقایان دکتر اکبر اشرفی، دکتر رشید بهاربه، دکتر حمید بصیرت‌منش و نیز از همکاران محترم در مؤسسه‌ی فرهنگی هنری و انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

پیشگفتار

بررسی رابطه‌ی قدرت سیاسی با نیروها و طبقات اجتماعی موجود در جامعه و نقش نیروها و طبقات اجتماعی در شکل‌دهی به تحولات و رخداد‌های سیاسی - اجتماعی، از جمله موضوعات مهم و اساسی در حوزه‌ی جامعه‌شناسی سیاسی است. اهمیت این موضوع از آن جهت است که به بررسی این رابطه وضعیت سیاسی جامعه را شکل می‌دهد؛ اگر این رابطه مسالمت‌آمیز باشد، وضعیت سیاسی جامعه آرام و باثبات خواهد بود، ولی اگر این رابطه توأم با خشونت و تنش باشد، وضعیت سیاسی - اجتماعی جامعه با چالش و بحران مواجه می‌گردد.

در عصر محمدرضاشاه رابطه‌ی بین دولت با نیروها و طبقات موجود در جامعه دارای ویژگی‌هایی بود که کم و بیش زمینه را برای مخالفت و نبردهای گوناگون جامعه فراهم ساخته، موجی از نارضایتی‌ها را علیه رژیم حاکم به وجود آورد. با کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ و تحکیم پایه‌های قدرت رژیم پهلوی و حمایت کثرت‌پسندی خارجی، این رژیم سیاست‌هایی را در جامعه اعمال نمود که در میزان و نقش فعالیت و نبردهای اجتماعی و چگونگی نگرش آنان به ساخت سیاسی حاکم، تغییرات اساسی به وجود آمد.

یکی از ویژگی‌های بارز انقلاب اسلامی ایران که تقریباً تمام متفکران و پژوهشگران انقلاب آن را مورد تأیید قرار داده‌اند، مشارکت گسترده‌ی تمام اقشار و طبقات جامعه بوده است. در این رابطه می‌توان گفت که رهبری امام خمینی عامل مهمی بود تا همه‌ی نیروهای پراکنده‌ی اجتماعی را متحد و ائتلافی بین آنان ایجاد نماید و سبب پیروزی انقلاب اسلامی ایران گردد.

از جمله نیروها و طبقات اجتماعی که همراه سایر اقشار در صحنه‌ی انقلاب حضور و نقش مؤثر داشته‌اند، کارگران بودند. جنبش کارگری در ایران از زمان مشروطه و پیروزی انقلاب اکبر در روسیه شکل گرفت و با تشکیل چند اتحادیه و سندیکا شروع به فعالیت نمود. با تسلط رضاشاه فعالیت اتحادیه‌ها و سندیکاهای کارگری ممنوع شد و کارگران فعالیت خاصی در صحنه‌ی سیاسی - اجتماعی نداشتند، اما اوج فعالیت کارگری مربوط به دوران محمدرضاشاه پهلوی است.

در این پژوهش با تأکید بر ضرورت شناخت جایگاه و نقش مؤثر کارگران به عنوان مسئله اجتماعی دوره‌ی پهلوی، دوران ۳۷ ساله‌ی سلطنت محمدرضاشاه پهلوی را به چهار مقطع زمانی (۱: شهریور ۱۳۲۰ - کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ (شبه‌دموکراسی)؛ ۲: کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ تا سال ۱۳۴۲) (کوب نیروها و طبقات اجتماعی از جمله کارگران)؛ ۳: از سال ۱۳۴۲ تا سال ۱۳۵۶ (اجرای سیاست‌های نوسازی، اعطای برخی امتیازات به کارگران و تغییر در وضعیت آنان)؛ ۴: از سال ۱۳۵۶ - پیروزی انقلاب اسلامی ایران تقسیم نموده و تلاش می‌کنیم ابتدا کارگران را به عنوان نیروی مؤثر اجتماعی معرفی و زیرساخت‌های فکری و جایگاه اجتماعی آنها بررسی نماییم و سپس سیاست‌های رژیم شاه را در چهار مقطع زمانی در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی در بحال کارگران ارزیابی کنیم و در نهایت به ذکر علل مخالفت کارگران با رژیم شاه و نقشی که در پیروزی انقلاب اسلامی ایران داشته‌اند، بپردازیم.

باید اشاره کرد که کتب یا منابعی در دست نیست که کارگران و نقش آنان در پیروزی انقلاب اسلامی ایران را به صورت کامل مورد مطالعه و بررسی قرار داده باشد و به تمامی جنبه‌های آن بپردازد. البته کتب و منابع موجود هر یک برخی از جنبه‌های جنبش کارگری در ایران از زمان مشروطه تا انقلاب اسلامی ایران را مورد مطالعه و بررسی قرار داده‌اند. به عنوان مثال کتاب «تحولات سیاسی اجتماعی ایران (۱۳۲۰ - ۱۳۵۷)»، نوشته‌ی علیرضا ازغندی به بیان تحولات سیاسی اجتماعی ایران در سال‌های ۱۳۲۰ - ۱۳۵۷ پرداخته و در قسمتی از کتاب به بررسی و مطالعه ساختار طبقاتی و قشربندی ایران در دوران پهلوی پرداخته و نیروهای مختلف اجتماعی از قبیل مالکان بزرگ، ایلات و عشایر، روحانیون، کارگران و ... را

به صورت مختصر و کوتاه مورد بررسی قرار داده است. این کتاب به بررسی نقش کارگران در انقلاب اسلامی ایران پرداخته و به صورت مروری و کوتاه به ویژگی‌های مهم اشتغال و وضعیت کارگران در عصر پهلوی اشاره‌ای داشته است.

کتاب دیگر با عنوان «جامعه‌شناسی سیاسی انقلاب اسلامی ایران» نوشته مهدی رهبری است. در این کتاب نیروهای اجتماعی که در انقلاب اسلامی ایران شرکت داشته‌اند از جمله زنان، کارگران، روشنفکران، دانشجویان و ... مورد بررسی قرار گرفته و در فصلی از کتاب نویسنده به بررسی کارگران در دوران پهلوی پرداخته است. این کتاب به صورت مختصر به بررسی وضع پرده‌پوشی کارگران در انقلاب اسلامی ایران، وضعیت آنان در هر یک از مقاطع عصر پهلوی، دوم و سیاست‌های رژیم در قبال آنان را به صورت کامل مطرح نموده است.

«کتاب جامعه‌شناسی سیاسی عصر پهلوی» نوشته‌ی محمدرحیم عیوضی از جمله کتاب‌های دیگری در این باره است که بررسی عصر پهلوی از دیدگاه جامعه‌شناسی سیاسی پرداخته است. کتاب دیگر «طبقات اجتماعی و رژیم شاه»، نوشته محمدرحیم عیوضی است که در آن تلاش شده تا رابطه‌ی بین قدرت سیاسی و طبقات اجتماعی در عصر پهلوی دوم مورد بررسی قرار گیرد و به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال است که چرا طبقه‌ی متوسط جدید و دهقانان در جریان مدرنیزه‌شدن به عنوان پایگاه اجتماعی رژیم شاه عمل نکردند و به مقابله با آن پرداختند. به عبارت دیگر نکته‌ی محوری این کتاب بررسی وضعیت طبقه‌ی متوسط جدید و علل مخالفت آن با رژیم پهلوی دوم است. در این کتاب اشاره‌ای کوتاه به کارگران در عصر محمدرضا شاه شده است، ولی نقش آنان در انقلاب اسلامی بررسی نشده است.

کتاب «تئوری‌های ساخت قدرت و رژیم پهلوی دوم»، نوشته محمدرحیم عیوضی کتاب دیگری در این رابطه است که در آن تئوری‌های گوناگون ساخت قدرت را با ساختار حکومت پهلوی دوم مورد بررسی قرار داده است که کدام یک از آنها قابلیت بررسی و مطالعه‌ی رژیم پهلوی دوم را دارا می‌باشند. از نکات مطرح‌شده در این کتاب می‌توان به ویژگی‌های ساختاری رژیم محمدرضا شاه، فرایند طبقه‌سازی در دوران او و انواع طبقات در عصر پهلوی دوم اشاره نمود، درحالی‌که به بررسی نقش کارگران در انقلاب اسلامی ایران

نپرداخته است.

«درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی ایران» نوشته‌ی علیرضا ازغندی از جمله کتاب‌های دیگر در این زمینه است. در این کتاب ضمن بیان وضعیت طبقات گوناگون جامعه از مشروطه تا پس از انقلاب اسلامی ایران، به بررسی پایگاه اجتماعی و خاستگاه طبقاتی نمایندگان مجلس شورای اسلامی از دوره‌ی اول تا ششم پرداخته شده است. در واقع این کتاب به بررسی وضعیت برخی از طبقات ایران از قبیل طبقه‌ی متوسط جدید و بازاریان پرداخته اما به بررسی کارگران و جنبش کارگری در ایران نپرداخته است.

کتاب «ایران بین دو انقلاب»، نوشته‌ی پرواند آبراهامیان یکی دیگر از منابع موجود در این زمینه است. در این کتاب نویسنده به بررسی دولت رضاشاه و جامعه‌ی ایران، روی کار آمدن محمدرضاشاه پهلوی، شهریور ۱۳۲۰ و بررسی مجالس قانون‌گذاری در حکومت پهلوی دوم پرداخته است. بررسی حزب توده و پایگاه طبقاتی و قومی آن نیز از جمله محورهای مورد بحث کتاب است. نویسنده به بررسی سیاست توسعه‌ی ناهمگون محمدرضاشاه پهلوی، مخالفان رژیم پهلوی و در نهایت بررسی انقلاب اسلامی ایران پرداخته است. در بررسی انقلاب اسلامی ایران اعتراض طبقه‌ی متوسط و طبقه‌ی کارگر مورد بررسی قرار گرفته است. این کتاب به بررسی مبارزات کارگران و حضور آنان در راه‌پیمایی‌ها و تظاهرات علیه رژیم پهلوی پرداخته، درحالی‌که به طور کلی به بررسی نقش کارگران در پیروزی انقلاب اسلامی ایران نپرداخته است.

افشین حبیب‌زاده در کتاب «مشارکت سیاسی طبقه‌ی کارگر در ایران» نیز به بررسی مسائل کارگری پرداخته است. نویسنده در بخشی از کتاب به صورت مختصر جنبش کارگری از آغاز تا انقلاب اسلامی ایران را بررسی کرده است. درحالی‌که موضوع اصلی کتاب مشارکت سیاسی طبقه‌ی کارگر پس از انقلاب اسلامی ایران و بررسی بی‌تفاوتی سیاسی در بین آنان است.

جان فوران نیز در کتاب «مقاومت شکننده: تاریخ تحولات اجتماعی ایران»، به بررسی جریان انقلاب اسلامی ایران پرداخته است. در بررسی و تحلیل نظری انقلاب به صورت مختصر به بررسی کارگران در عصر پهلوی و اعتصابات آنان در جریان انقلاب اسلامی ایران

پرداخته است. این کتاب سایر ابعاد حضور کارگران در انقلاب اسلامی را مورد تجزیه و تحلیل قرار نداده است.

به طور کلی می‌توان گفت، تمام منابعی که در رابطه با این موضوع وجود دارد، هر یک به بخشی از موضوع مورد نظر پرداخته‌اند و تمامی جوانب آن را به صورت کامل مورد بررسی قرار نداده‌اند. ویژگی اساسی این پژوهش که آن را از نوشته‌های دیگر متمایز می‌سازد، معرفی کارگران به عنوان نیروی مؤثر اجتماعی در عصر پهلوی دوم و به طور کلی بررسی اهمیت آنان به عنوان یکی از طبقات مهم و تأثیرگذار در عرصه‌ی جامعه‌شناسی سیاسی است. به عبارت دیگر این پژوهش درصدد است تا سیاست‌های رژیم شاه در چهار مقطع زمانی ذکر شده در قبال کارگران در زمینه‌های اقتصادی، فرهنگی و سیاسی را ارزیابی نماید و در نهایت به ذکر علل مخالفت کارگران با رژیم شاه و نقشی که در پیروزی انقلاب اسلامی ایران داشته‌اند، بپردازد.

دکتر محمدرحیم عیوضی

عضر سیم علمی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)